

BIJLAGE II

ACHTERGROND- DOCUMENT

Bijlage II bij de
Tussenevaluatie van de uitvoering van het
Initiatiefvoorstel

**Naar een schone en gezonde
leefomgeving; afbouw gebruik van
pesticiden in Fryslân 2021-2030**

over de eerste 2 jaren
(medio 2023-2025)

WAAR GAAT DIT OVER?

Provinciale Staten van Fryslân stelden in maart 2022 het volgende Initiatiefvoorstel vast

‘Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik gewasbeschermingsmiddelen en biociden (pesticiden) in Fryslân 2021-2030’.

GS gaf vervolgens Hogeschool Van Hall Larenstein opdracht het handelingsperspectief voor de provincie in beeld te brengen. De aanpak van GS voor de eerste twee jaren van uitvoering is mede gebaseerd op het rapport van Van Hall Larenstein van najaar 2022.

Het **hoofddoel** is om een beweging op gang te brengen als het gaat om het afbouwen van gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden. De aanpak richt zich op alle betrokken doelgroepen, zoals huishoudens, bedrijven, landbouw en de provincie zelf. De provincie past hierin een stimulerende, ondersteunende, verbindende, faciliterende, initiërende en zo nodig aanjagende rol.

In totaal beslaat de aanpak van GS een eerste periode van twee jaren op een totale uitvoeringsperiode tot 2030. Een periode van in ieder geval vier jaren voor huishoudens, bedrijven en de provincie zelf; voor de landbouw een periode tot 2030.

Nu de eerste twee jaren van uitvoering vrijwel voorbij zijn, volgt de tussentijdse evaluatie. Aan de ene kant om te kijken hoe het gaat en wat het tot dusver heeft opgeleverd, maar ook om met voorstellen voor de volgende periode te komen. Dit laatste is overeenkomstig de motie van 29 mei 2024 hiervoor van Provinciale Staten.

Deze bijlage II Achtergronddocument van de tussenevaluatie geeft actuele ontwikkelingen weer omtrent pesticiden (biociden en gewasbeschermingsmiddelen).

Deze actuele ontwikkelingen betreffen globaal de periode van na de vaststelling van het initiatiefvoorstel van Provinciale Staten in maart 2022 tot op heden.

INHOUDSOPGAVE

Waar gaat dit over?	2
INLEIDING	4
AANLEIDING	4
MOTIE PS van 29 mei 2024	5
UITVOERING EERSTE TWEE JAREN	6
AANPAK EERSTE TWEE JAREN	6
INHOUD uitvoering 2023-2025.....	6
PROCES	7
Verbindingen extern	7
Verbindingen intern	7
KADERS EN CONTEXT	9
PROGRAMMA'S EN KADERS.....	9
ONDERZOEK.....	14
Landbouw, akkerbouw.....	14
Onderzoek door andere partijen, andersoortig onderzoek.....	16
Biociden, bestrijdingsmiddelen, giftige stoffen in huishoudens en bedrijven	16
Enkele recente onderzoeken.....	17
ANDERE OVERHEDEN	19
JURIDISCHE ONTWIKKELINGEN, JURISPRUDENTIE	22
MAATSCHAPPELIJK ONRUST, NGO'S, TELERS, MEDIA, NVWA EN GEMEENTEN	23

INLEIDING

Voor de tussentijdse evaluatie van de uitvoering van het initiatiefvoorstel over de eerste twee jaren, kregen betrokkenen gerichte vragen. Op basis van de antwoorden is de tussentijdse evaluatie opgemaakt.

Een of enkele vragen hadden ook betrekking op het vervolg hiervan na 2025. Mede op basis

daarvan zijn enkele opties voor de volgende uitvoeringsperiode na 2025 opgesteld.

De tussenevaluatie en de opties voor vervolg worden medio 2025 aan Provinciale Staten voorgelegd.

AANLEIDING

Op 1 september 2021 hebben de fracties GrienLinks, SP, D66, PvdD, PvdA, FNP en 50PLUS het initiatiefvoorstel 'Naar een scone en gezonde leefomgeving; afbouwen gebruik biociden en gewasbeschermingsmiddelen in Fryslân 2021-2030' ingediend.

Dit voorstel zet in op het - waar mogelijk - *afbouwen van het gebruik* van biociden en gewasbeschermingsmiddelen (verzamelnaam "*pesticiden*") in Fryslân in de periode van 2021-2030. Het voorstel richt zich over de volle breedte op alle betrokken doelgroepen, zoals huishoudens, bedrijven, landbouw en de provincie zelf.

Doel is om een beweging in Fryslân in gang te zetten om tot afbouw van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden te komen.

[Het initiatiefvoorstel is in z'n definitieve vorm maart 2022](#) door Provinciale Staten (PS) aangenomen. Dit met instemming van: GrienLinks, SP, D66, PvdD, PvdA, 50PLUS, FNP plus het CDA. November 2022 hebben PS incidenteel budget vrijgemaakt voor de uitvoering van de eerste twee jaren. Het

initiatiefvoorstel van PS *is aanvullend op* de dan al bekende en lopende programma's als Kaderrichtlijn Water en Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Het initiatiefvoorstel vormt een plus bovenop wat er landelijk gaande is. Die programma's zien op het verminderen van *emissies van gewasbeschermingsmiddelen* uit de landbouw en zetten in op maatregelen om de *kwaliteit van oppervlaktewater en grondwater te verbeteren*.

Het gestelde doel van het initiatiefvoorstel om in Fryslân tot substantiële afbouw van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en biociden te komen, moet in die context en samenhang bekeken worden. Enerzijds iets in beweging zetten en anderzijds in samenhang met andere programma's zien substantieel het gebruik te minderen.

Voor doelgroepen, als huishoudens en bedrijven, bestaat niet een echte landelijke aanpak. Daarvoor is het initiatiefvoorstel de enige aanjager.

Hier wordt in de tekst verder voor 'gewasbeschermingsmiddelen' de afkorting 'gbm' gebruikt. Bij huishoudens, bedrijven en de provincie zelf worden deze termen gebruikt: 'bestrijdingsmiddelen' en 'biociden'.

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

MOTIE PS VAN 29 MEI 2024

Op 29 mei 2024 hebben PS de motie met de titel '[Voortzetten uitvoering Naar een schone en gezonde leefomgeving](#)' aangenomen:

“De Staten, in vergadering bijeen op 29 mei 2024,

constaterende dat:

- op 27 oktober 2021 het initiatiefvoorstel "Naar een schone en gezonde leefomgeving" aangenomen is en loopt tot 2030;
- hierin doelen staan voor vermindering van het gebruik van biociden en gewasbeschermingsmiddelen (verzamelnaam "pesticiden") in Fryslân door de provincie zelf, andere overheden, particulieren, bedrijven en de landbouwsector;
- er al mooie initiatieven opgezet zijn, zoals voorlichtingscampagnes voor particulieren en bedrijven en experimenteermogelijkheden in de landbouw;

overwegende dat:

- dit positief is voor de gezondheid van onze inwoners, de natuur en de bodem;
- het programma belangrijk is voor voldoende schoon (drink)water en het halen van de doelen van de Kader Richtlijn Water,
- campagnes voor bewustzijn over pesticiden gebruik voor particulieren en bedrijven in gang gezet zijn en het van belang is dat deze door kunnen blijven lopen om het bewustzijn verder te vergroten;
- de landbouw baat heeft bij test- en experimenteerruimte, omdat het gewasbeschermingsmiddelenpakket steeds smaller en duurder wordt en de resistentie ertegen toeneemt;
- het voor de landbouw belangrijk is dat experimenten langer dan één jaar kunnen lopen om de effecten goed te kunnen vergelijken;
- de uitvoering van het voorstel tot 2030 loopt, maar er middelen beschikbaar zijn gesteld tot en met 2025;
- er in 2025 een evaluatie plaatsvindt;

verzoeken het college van Gedeputeerde Staten:

- met een voorstel te komen hoe na 2025 een vervolg kan worden gegeven aan de uitvoering van het programma "Naar een schone en gezonde leefomgeving" voor de afbouw van het gebruik van biociden en gewasbeschermingsmiddelen (verzamelnaam "pesticiden") in Fryslân door de provincie, overheden, particulieren, bedrijven en landbouw. Met onder meer een vervolg aan:
 - o (lopende) voorlichtingscampagnes voor particulieren en bedrijven;
 - o test- en experimenteerruimte voor de landbouw;
- hiervoor een voorstel op te nemen bij de tussenevaluatie in 2025.”

UITVOERING EERSTE TWEE JAREN

AANPAK EERSTE TWEE JAREN

Het college van Gedeputeerde Staten (GS) informeerde PS bij [brief van 10 januari 2023](#) (kenmerk 02064056) over de voorgenomen uitvoering van het initiatiefvoorstel, waarna een evaluatie zal volgen. De voorgestelde uitvoering over de eerste twee jaren is mede gebaseerd op het rapport van Hogeschool Van Hall Larenstein over het handelingsperspectief voor de provincie, die een bijlage is bij die brief van 10 januari 2023.

Die eerste fase van uitvoering is medio 2023 gestart en loopt tot halverwege 2025.

VOORTGANG

Op 31 januari 2024 ([kenmerk 02189192](#)) informeerde GS PS over de voortgang van de uitvoering. In 2025 gebeurt dat opnieuw, maar dan met de evaluatie, die halverwege 2025 aan PS gestuurd wordt, samen met een vervolgvorstel.

INHOUD UITVOERING 2023-2025

Het programma van uitvoering voor de eerste twee jaren bevat de volgende maatregelen, zoals genoemd in de brief van 10 januari 2023:

“1. Campagne huishoudens

Het beïnvloeden van particulieren. Er is qua gebruik nog veel te winnen. En meer bewustwording kan ook leiden tot andere consumentengedrag.

2. Dialoog boer-burger-bureaucraat

Het verbeteren van de communicatie tussen overheid, boeren, burgers en bedrijven. Bekendheid draagt bij aan begrip, rekening houden met elkaar en het verminderen van gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en andere pesticiden.

3. Experimenten landbouw

Meer test- en experimenteerruimte mogelijk maken voor de landbouw. Veel is afhankelijk van een goede oogst. Op kleine schaal beschermd en gericht uitproberen en ervaren of iets wel of niet werkt, is een belangrijke leerschool.

4. Lobby middelen

We spannen onszelf in (door middel van lobby) voor toelating van adequate alternatieve middelen. Er is meer beschikbaar dan wordt toegelaten. Dit zelf actief proberen te beïnvloeden maakt zichtbaar dat wijzelf moeite willen doen voor verbetering.

5. Hetzelfde als 4, maar dan voor de marktwerking en prikkels in de keten.

6. Verpachting gronden, voorbeeldfunctie provincie

Het betreft met name de provinciale akkerbouw-pachtgronden van circa 40 hectare. We werken er naartoe dat in er 2030 geen pesticiden meer worden gebruikt op deze percelen.

7. Bedrijfsleven, onderzoek handelingsperspectief

Hoewel de informatie over het gebruik van pesticiden door het bedrijfsleven (in het algemeen) zeer beperkt (beschikbaar) is, stellen we voor te onderzoeken hoe ook daar

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

de bewustwording kan worden vergroot en het gebruik verminderd.

Aanvullend wordt uitvoering gegeven aan het maken van een rapportage over het eerste

uitvoeringsjaar, een plan van aanpak microverontreiniging, de agendering van het onderwerp 'pesticiden', een plan van aanpak grootgrondbezitters en een toelichting op het inkoopbeleid en biociden."

PROCES

Alleen samen met de stakeholders kan de uitvoering gestalte krijgen, een beweging in gang gezet worden. De provincie past hierin

een stimulerende, faciliterende, initiërende en zo nodig aanjagende rol.

VERBINDINGEN EXTERN

Waar mogelijk wordt kennis gedeeld, afgestemd en/of samengewerkt met externe organisaties, netwerken en (hun) programma's op bestuurlijk en/of uitvoerend niveau:

- Hogeschool Van Hall Larenstein
- Wetterskip Fryslân
- Andere provincies, IPO
- Proefboerderij SPNA Kollumerwaard
- Nederlandse Akkerbouw Vakbond NAV
- LTO Noord en Deltaplan Agrarisch Waterbeheer DAW
- Individuele telers in Fryslân

- Centrum voor Landbouw en Milieu CLM
- Friese Milieu Federatie FMF
- RUG Campus Fryslân
- Greenport Noord
- Gemeenten (met name die gerelateerd zijn aan lelieteelt)
- Artemis
- Grootgrondbezitters (oa. via Friesch Grondbezit)
- Circulair Fryslân, Wetsus, IPF
- EU-Interreg project SIMONE
- EU-Horizon project SPRINT

VERBINDINGEN INTERN

De voorbeeldrol van de provincie krijgt gestalte door haar eigen kansen voor afbouw van gebruik van biociden onder de loep te nemen. Het is overheden sinds 2016 en 2017 bij wet verboden om in de openbare ruimte gewasbeschermings-middelen te gebruiken. Ook het professioneel gebruik (zoals door hoveniers, aannemers, enz) van gewasbeschermingsmiddelen op verhardingen werd in 2016 verboden, en sinds 2017 geldt dat voor alle oppervlakken.

Hierna zijn onderdelen van de provinciale organisatie opgenomen waar de implementatie van het initiatiefvoorstel zijn effect kan hebben.

Samenwerking is geboden.

Praktisch, via implementatie van beleid:

- Inkoop
- Vastgoed
- Provinciale Waterstaat

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio **2023-2025**)

Beleidsmatig in relatie met uitvoering van de aanpak van GS:

- Communicatie (projecten Huishoudens en Bedrijven, communicatie all-over)
- Economie (circulair, innovatie, kennis, beleid, projecten, netwerken)
- Natuur, Biodiversiteit (beleid, kennis); Herstelprogramma biodiversiteit
- Landbouw (landbouwagenda, Maatregelpakketten Landelijk Gebied, lobby, kennis, beleid, programma's, netwerken)
- Water (beleid en uitvoering, projecten, KRW, grondwater, drinkwater, kennis, onderzoek)
- Bodem (bodemagenda)
- Gezondheid, healthy aging
- Omgevingszaken
- Juridische zaken
- Team Europa (netwerken, kennis, financiering projecten)

- Ruimtelijke ontwikkeling
- Omgevingsvisie POVI

Daarnaast:

- Initiatiefnemers van het initiatiefvoorstel van provinciale staten

In het team rond de uitvoering van de eerste twee jaren van de aanpak van GS hebben de volgende teams / beleidsvelden zitting:

- Water, coördinator KRW Germ Zeephat
- Landbouw, Harmannus Blok
- Natuur, Biodiversiteit, Sytske Rintjema
- Economie, Roelof Jansma
- Communicatie, Lisanne Visser
- Projectleider, coördinatie, Nicolette Hartong

KADERS EN CONTEXT

RELEVANTE ONTWIKKELINGEN SINDS HET INITIATIEFVOORSTEL VAN PS VAN 2022 EN DE START VAN DE AANPAK VAN GS MEDIO 2023

De kaders en context in 2025 verschillen inhoudelijk soms van die in 2022. In die zin dat nieuwe overheidsbesturen en democratische vertegenwoordigers zijn aangetreden provinciaal, landelijk en Europees. Daarmee is de eerder ingezette koers qua beleid en uitvoering soms enigszins verlegd of bijgesteld.

2022 was het moment dat PS van Fryslân het van belang achtten het Initiatiefvoorstel aan te nemen als extra inspanning bovenop de toen bekende kaders en programma's. Haar Initiatiefvoorstel hield hier al rekening mee. En niet alleen dat. Alleen binnen die grotere context zijn de gestelde doelen misschien haalbaar.

De context in 2025 bestaat hieruit dat zich sinds 2023 de nodige (maatschappelijke) ontwikkelingen voordeden. Zoals vanuit de landelijke en Europese rechtspraak, vanwege onrust bij bewoners of vanwege mogelijke impact op kwetsbare soorten. Ook is de druk door sommige ngo's opgevoerd, die zich nadrukkelijk aanbieden om overheden, burgers en telers versneld te helpen richting een afbouw van gebruik van gbm en biociden. Verder ontstaat er in die tijd nieuwe kennis door nieuwe onderzoeken. Ook worden nieuwe onderzoeken in gang gezet, zoals door het RIVM het nu gestarte OBO II (Onderzoek Bestrijdingsmiddelen en Omwonenden II). Ook de landelijke overheid communiceert nu actief over welke overheidslagen welke rol hebben op het terrein van toepassing van gewasbeschermingsmiddelen.

Zie de tekst hierna voor een aantal actuele ontwikkelingen, in de context van gbm en biociden.

PROGRAMMA'S EN KADERS

Er zijn enkele nieuwe programma's en (wettelijke) kaders bijgekomen sinds het Initiatiefvoorstel in 2022. Enkele bestonden al bij de totstandkoming van het initiatiefvoorstel van PS.

Als een programma of kader van ná 2022 is, dus van ná vaststelling van het Initiatiefvoorstel door Provinciale Staten, dan is het hieronder vermeld met de term nieuw.

De meeste kaders en programma's zijn momenteel in werking of in uitvoering, enkele zijn in voorbereiding of daarvan volgt nog een uitvoeringsprogramma:

- **EU: Vision for Agriculture and Food (EU-commissie, februari 2025)** nieuw
Streven van de vorige Commissie was 50% reductie van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in 2030. Deze ambitie is door de nieuwe EU-Commissie onder de loep genomen op eventueel gewenste aanpassingen. In de nieuwe Europese landbouwvisie

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

(Roadmap 'Vision for Agriculture and Food'¹) is hierover opgenomen dat nieuwe (groene, bio) gewasbeschermings-middelen versneld moeten worden toegelaten. Agrariërs worden daarnaast geholpen om verder te verduurzamen, onder meer via 'benchmarking' op duurzaamheidsthema's. Hiermee wordt de sector verder 'Future-proof'. Ook gaan importproducten van buiten de EU, qua gehalten gewasbeschermingsmiddelen (residuen op producten), strenger beoordeeld worden en verder gelijkgeschakeld aan de eisen voor producten van binnen de EU. Daarmee moet een gelijk spelveld voor alle (voedsel) producenten ontstaan;

- **EU: Verbod op PFAS** is al vrij lang in voorbereiding. Onder dit verbod vallen (nog) niet de PFAS-pesticiden, die vallen voor de EU onder de sfeer van gewasbeschermingsmiddelen. Daarvoor wordt de toelating geregeld door het CTGB en EFSA. Overigens hebben de **staten van Fryslân** via een **brief** van GS van 26 maart 2024 ([kenmerk 02195980](#)) bij het Rijk gevraagd om aandacht voor strenge eisen aan het produceren en toepassen van PFAS, een 'verbod' is in de brief genoemd, waaronder specifiek voor PFAS in gewasbeschermingsmiddelen;
- **Toekomstvisie Gewasbescherming 2030:** [uitwerking van Rijk](#) van de EU-doelen. Die zijn in Nederland uitgewerkt naar: 1) versterken van de *weerbaarheid* (van plant en teeltsystemen) alsmede 2) *emissie-beperking* naar nagenoeg nul in 2030 en nagenoeg geen residuen op

producten, en 3) landbouw, tuinbouw en natuur zijn met elkaar *verbonden*. [Deze uitwerking van het Rijk blijft gehandhaafd onder het huidige kabinet](#), Uitvoeringsprogramma's lopen;

- **Brief minister van LNVN, mede namen de minister van I&W, van 13 mei 2025 (nieuw)** inzake de, door de Kamer met een motie gevraagde, oriëntatie op een (generiek) verbod van 'bestrijdingsmiddelen' (gbm en biociden) in grondwaterbeschermingsgebieden. Bijlage daarbij is de [Impactanalyse van WUR](#) hierover als advies aan de minister. De brief legt tevens een link met het KRW-Impulsprogramma en de herbeoordeling (door het CTGB) van 11 KRW-genormeerde stoffen die normover-schrijdend zijn. De minister zegt op het punt van 'bestrijdingsmiddelen' te werken via [de trits toelating, toepassing, toezicht](#), waarna ze de te zetten stappen in dat kader uitvoerig toelicht in de brief. De minister geeft aan dat het (tussentijds dat deze stappen gezet worden) belangrijk is dat de agrarische sector volop inzet op *minder gebruik* van gewasbeschermings-middelen, *voorkómen* van emissies en *strikte naleving* van de wettelijke gebruiksvoorschriften.
- **Kader Richtlijn Water (KRW):** uitwerking van EU-doelstelling: Rijk, provincies, waterschappen; Norm KRW: in 2027 zijn alle wateren in een goede toestand voor zowel de biologische parameters als de chemische parameters. Voor chemische stoffen wordt beoordeeld op prioritaire stoffen (Europees) en specifiek verontreinigende stoffen

¹ [Commission presents its roadmap for a thriving EU farming and agri-food sector](#)

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

(Landelijk). Een deel van deze stoffen is te herleiden als gbm;

- **Deltaplan Agrarisch Waterbeheer:** Dit is een samenwerking onder een bestuurlijk getekende SOK met Provincie, Waterschap en LTO-Noord. In het programma werkt men aan *beperking van de emissie* van verschillende stoffen, zoals nutriënten en verontreinigingen, zoals bestrijdingsmiddelen; uitvoeringsprogramma in kader van Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 van het Rijk;
- **Omgevingswet, provinciale omgevingsvisie (POVI), omgevingsverordening:** deze zijn nieuw, deels in ontwikkeling en relevant voor de mogelijkheid om, bijvoorbeeld, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (ruimtelijk) te kunnen reguleren. Daarbij is het te hanteren principe van het 'voorzorgbeginsel' van belang qua onderbouwing en voor een verdere uitwerking;
- **Noflik buorke in Fryslân, [landbouwbeleid provincie Fryslân 2025-2030](#);** nieuw, onder andere voedselveiligheid krijgt hierin aandacht, in die zin dat voor de landelijke toelatende en toezichthoudende instanties hun rol als voldoende beoordeeld wordt in relatie tot veiligheid van producten en het reguleren van effecten van gbm op het milieu. Verder is er vanwege kwaliteit van bodem en water het streven naar vermindering van het gebruik en de blootstelling aan (chemische) gewasbeschermingsmiddelen. Hier wordt, naast kennis en voorlichting, een belangrijke rol gezien voor innovatie, zoals robotisering en camera- en data-gestuurde mechanisatie. Het werken aan een vitale bodem, als onderdeel van integraal landbouwsysteem, is ook van

belang, naast uitvoering van het initiatiefvoorstel van Provinciale Staten: 'Naar een schone en gezonde leefomgeving: afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân 2021-2030'. Het idee van de Landbouwhoofdstructuur kan mogelijk ook invloed hebben op ruimtelijke aspecten van het gebruik van gbm in Fryslân. Een en ander zal verder uitgewerkt worden in de 'Landbouwagonderwerpen', het landbouwprogramma met maatregelen voor de komende jaren;

- **Maatregelpakketten Landelijk gebied ; nieuw (2025):** Deze zijn in de plaats gekomen voor het NPLG / FPLG.
De totale omvang voor de 4 maatregel-pakketten samen voor Fryslân is €179,8 mio.
Dat betreft totaal 23 maatregelen.
De maatregelen moeten eind 2028 uitgevoerd zijn.
Voor het maatregelpakket Landbouw, Sociaaleconomisch is €89,8 mio beschikbaar voor de 4 maatregelen binnen dit pakket.
Voor de maatregel KPI-doelsturing is uit dit pakket €27,8 mio beschikbaar. (KPI: Kritische Prestatie Indicator).
Najaar 2025 gaat een pilot KPI's van start in dit kader. Er zijn 13 KPI's, waaronder KPI 7 Milieubelasting Gewasbeschermingsmiddelen. Bij KPI 7 wordt ingezet op het stimuleren van het gebruik van Milieubelastings-punten.

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

Deze Milieubelastingspunten worden uitgedrukt in MBP². Hoe minder milieubelasting, hoe beter je op deze KPI presteert.

Tussen de KPI's bestaat een wegingsfactor, daarnaast kan per KPI gescoord worden op goed-beter-best. Per KPI gaat het om kleinere bedragen per hectare, denk aan hooguit enkele honderden euro's bij een maximale score. Ondernemers (agrariërs) kunnen zelf kiezen of ze hieraan mee doen en op welke KPI's ze daarbij inzetten en op welke KPI's niet.

- **Agenda herstel Biodiversiteit Fryslân (2022):** In 2022 stelden provinciale staten deze agenda vast, met als doel de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen. Via een programmateam wordt uitvoering gegeven aan dit programma. Dat gebeurt door een plus te zetten op bestaande activiteiten en deze te verbinden, te versterken en te verbeteren. Het zwaartepunt ligt daarbij op kennis ontwikkeling en kennis delen, bewustwording en educatie, natuurinclusief werken en verbindingen. Daarbij wordt meer en meer aansluiting gezocht bij de landelijke Agenda Natuurinclusief.
- **EU Natuurherstelverordening (2024):** nieuw Deze wet heeft als doel om de achteruitgang van de biodiversiteit in Europa te stoppen en de biodiversiteit te herstellen. Aangetaste ecosystemen in alle EU-landen moeten worden hersteld, waarbij in 2030 tenminste 20% van de

aangetaste ecosystemen op land en op zee dient te zijn hersteld en in 2050 100%. Daarnaast moet de wet ook helpen de klimaat- en biodiversiteitsdoelstellingen van de EU te verwezenlijken en de voedselzekerheid te verbeteren.

- **Het RIVM, OBO II** (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) nieuw Het RIVM voert per eind 2024 tot en met 2030 een langjarig onderzoek uit in opdracht van het ministerie van LNVN. Het onderzoek richt zich op het blootstellingsrisico voor omwonenden bij gebruik van gbm, specifiek in de lelieeteelt en fruitteelt, genaamd OBO II. Het onderzoekt ' (...) of je ziek kunt worden of kan zijn geworden door blootstelling aan bestrijdingsmiddelen in je omgeving. Gekeken wordt naar de effecten op de gezondheid van omwonenden van landbouwpercelen en van agrariërs. (...)'. Er wordt gekeken naar een groot aantal mogelijke aandoeningen. In het onderzoek OBO II wordt tevens een eventueel effect door gestapelde toepassing ('cocktail') van verschillende werkzame stoffen onderzocht.
- **Het College voor Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (CTGB), aanpassing werkwijze van toelatingen:** nieuw Het Europees Hof van Justitie heeft in april 2024 het toelatingsbeleid van het College voor de Toelating van Gewasbeschermings-middelen en Biociden (CTGB) als ontoereikend

² **MBP: Milieu Belastings Punten**, zie www.milieumeetlat.nl De Milieumeetlat geeft een overzicht van de milieubelasting van alle in Nederland toegelaten gewasbeschermingsmiddelen en maakt het mogelijk om ze onderling te vergelijken. Telers kunnen hun eigen specifieke (bodem-) gegevens invoeren. Milieu Belastings Punten geven op deze manier *de effecten op de omgeving beter weer* dan het aantal kilogrammen of

liters werkzame stof per hectare. Een totaalscore van 100 MBP per toepassing weerspiegelt globaal de toelatingsnorm van het College van Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden CTGB (maar die is niet helemaal 1:1 als de norm te vertalen, aldus het Centrum voor Landbouw en Milieu CLM). Per teeltseizoen kunnen er meerdere toepassingen nodig zijn, onder meer afhankelijk van het gewas, teeltwijze, bodembeheer, plaagdruk, het weer.

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

beoordeeld, in die zin dat de nieuwste kennis aangaande bepaalde stoffen meegewogen moet worden in de beoordeling. De zaak [was aangespannen door een ngo](#) vanwege de mogelijk hormoon-verstorende werking voor dieren door een cocktail van werkzame stoffen. Het Hof van Justitie van de EU stelt dat het CTGB altijd mag uitgaan van de 'op het moment van onderzoek beschikbare relevante en betrouwbare wetenschappelijke en technische kennis'. Het CTGB mag afwijken van een conclusie elders binnen de EU als de nieuwste kennis duidt op onaanvaardbare risico's. Het CTGB gaat onder druk van de uitspraak van het Europees Hof van Justitie [zijn werkwijze aanpassen](#). Dit geldt voor aanvragen voor toelating per 1 november 2024 en daarna. Het CTGB zegt daarmee vooruit te lopen op Europese werkafspraken en het oordeel van de nationale rechter in de nog lopende beroepsprocedures.

- **Het CTGB: opening Verduurzamingsloket:** [nieuw](#). Met ingang van 1 januari 2024 kent het CTGB een apart '[Verduurzamingsloket](#)'. Via dit loket worden aanvragen voor gewasbeschermingsmiddelen die bijdragen aan een duurzame landbouw met voorrang in behandeling genomen. Zo komt voor Nederlandse telers sneller een breder pakket middelen beschikbaar dat aan de criteria voor verduurzaming voldoet. Het CTGB sluit met deze maatregel

aan bij de roep uit politiek en samenleving om een meer duurzame landbouw actief te faciliteren. In 2024 zijn via deze route vier middelen beoordeeld en toegelaten, aan het eind van het jaar waren nog zes aanvragen in behandeling. Het Verduurzamingsloket is een uitwerking van de landelijke Toekomstvisie Gewasbescherming 2030.

- **Het CTGB: aanpak overschrijdingsnorm gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater:** [nieuw](#). Het CTGB gaat stoffen in gewasbeschermingsmiddelen aanpakken die de toelatingsnormen in oppervlaktewater structureel overschrijden. Het college kijkt daarvoor naar de monitoringsgegevens uit de [Bestrijdingsmiddelenatlas](#) - de 'Top overschrijdende stoffen'. De beoordelingsnormen worden daarbij heroverwogen.
- **Lobby richting 'groene middelen':** **Artemis:** Artemis is een landelijke vereniging die zich bezig houdt met de lobby voor 'groene middelen' (natuurlijke bestrijders, biostimulanten e.d.) Ze willen werken aan weerbare teelten met drie speerpunten:
 - betere wetgeving
 - meer kennisinput
 - communicatie

Chemie zou een laatste redmiddel moeten zijn is het adagium van Artemis.

ONDERZOEK

Voortdurend vindt er wereldwijd allerlei onderzoek plaats aan biociden en gbm en de effecten daarvan op de omgeving. Dat hoort bij ontwikkeling van nieuwe biociden en gbm door producenten. Dat betreft zowel chemische als niet-chemische stoffen en middelen en ook duurzame 'groene' stoffen, bestrijders (levende organismen) en middelen. Voor het doen van een aanvraag voor toelating van nieuwe

stoffen, bestrijders en middelen of voor hernieuwde toelating zijn die onderzoeken voorgeschreven. De beoordeling daarvan in de Europese Unie verloopt zowel Europees (EFSA) als nationaal (in Nederland CTGB).

De beoordeling van die onderzoeken voor toelating is aan ontwikkeling en voortschrijdend inzicht onderhevig, zoals hierboven al bleek (zie onder andere bij CTGB).

LANDBOUW, AKKERBOUW

In de landbouwsector en aanverwante agrarisch-gerichte bedrijven, producenten en onderzoeksinstellingen vindt wereldwijd continu onderzoek plaats naast verbeteringen van teelttechnieken. Onze eigen universiteit te Wageningen is daarin befaamd. Maar meer regionaal gaat het ook om de proefboerderijen als SPNA te Kollumerwaard en Ebelsheerd, of die bij Lelystad. De samenwerking binnen de [Agro-foodcluster](#) in Noord-Nederland is hiervoor een belangrijke succesfactor.

Geïntegreerde teelt

Daarnaast werkt de sector (landbouw, gbm- & zaad-producenten) als geheel continu aan onderzoek om de benadering van teelten op 'systeemniveau' te verbeteren en toepasbaar te krijgen in de praktijk. Dus niet alleen het toepassen van al dan niet duurzame of chemische middelen of bestrijders, maar daarbij gaat het om alle aspecten die van invloed zijn op het succes van een teelt. De naam daarvoor is Geïntegreerd gewasbeheer of wel [Integrated Crop Management, ICM](#).

Een hoofddoel van geïntegreerd gewasbeheer is het toekomstbestendig maken van land- en tuinbouw. Centraal staat hierbij het inzicht dat de ecologische en economische belangen op

de langere termijn niet botsen, maar juist samenvallen. Deze aanpak richt zich daarom op behoud van de oogstkwaliteit over langere termijn. Een belangrijk middel hiervoor is het verminderen van de afhankelijkheid van externe hulpbronnen en grondstoffen, door integratie en optimalisatie van processen. Essentieel daarbij is de ontwikkeling en benutting van kennis.

Die benadering begint met weerbare rassen, de veredeling en ontwikkeling van (nieuwe) rassen. Daaronder momenteel actueel in de EU, ook de CRISPR-Cas-techniek naast klassieke veredeling (die meer tijd vraagt). Zo probeert men resistentie tegen plagen en aandoeningen in te telen. Het in-telen van bepaalde eigenschappen en karakteristieken gebeurt al eeuwen via de klassieke veredeling. De bodemkwaliteit en bodembeheer is een ander belangrijk aspect van ICM. Vervolgens teeltmaatregelen en mechanische bestrijding. Als laatste worden (chemische) gewasbeschermingsmiddelen gezien en daarbij wordt gekeken hoe de toepassing daarvan te verminderen. Men maakt daarbij liefst gebruik van een 'Beslissingsondersteunend Systeem' (BOS). Monitoring is daarbij van groot belang, iets wat in Nederland al vrij normaal is bij akkerbouwers. Voorkeur heeft preventief

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

werken (voorkomen) in plaats van curatief (bestrijden). De gewasbescherming zelf, als Integrated Pest Management, IPM, vormt een deel van de grotere systeembenadering van ICM.

ICM vindt in de praktijk toch nog moeizaam toepassing als geheel (wel onderdelen daarvan), vanwege de complexiteit, integraliteit en de keuzes die elk teeltseizoen weer gemaakt moeten worden. Geen teeltseizoen is hetzelfde. En alles heeft met alles te maken.

Die mogelijke tools en keuzes daarin op welk moment, die moeten vertaald worden naar de praktijk van alledag, op locatie X en moment Y. Maatwerk is geboden, wat de vertaling naar de praktijk van dat moment lastig maakt. Zie ook [dit artikel over ICM](#) van 5 juni 2025 op Foodlog.nl (betaald, wel 3 artikelen gratis te raadplegen).

Toch ligt hier een belangrijke sleutel. Zoals bijvoorbeeld ook factsheets als hulpmiddel voor die vertaling naar specifieke situaties en teelten laten zien, vanuit het internationale SPRINT-onderzoek (zie hieronder).

Adviseurs van grote firma's, die gbm produceren en soms ook de zaadproductie in één concern verenigen, hebben door het jaar heen vaak een sleutelrol in de keuzes van de akkerbouwer.

Landbouw, 'systemische' middelen

De producenten zetten wereldwijd (ook) in op 'systemische' middelen, waarbij het zaad al vooraf is voorzien van eventueel benodigde gewasbescherming (met coatings bijvoorbeeld). Die werken over langere tijd in de hele plant, bijvoorbeeld via de plantsappen en gedurende het hele groeiseizoen.

Dat dit niet altijd zo werkt als bedoeld, althans soms met een bredere werking dan bedoeld, blijkt uit het recente verleden. Daar 'bestreden'

coatings met neonicotinoïden uiteindelijk ook niet-doelsoorten, zoals bijen en andere insecten. De werking van de coatings bleek niet (voldoende) specifiek. Een aantal neonicotinoïden is daarom verboden in de professionele toepassing binnen de EU (overigens niet in andere toepassingen daarvan zoals in diermedicatie tegen vlooiën, teken, luizen, wormen, enzovoorts, die door andere bedrijven en huishoudens nog wel mogen worden toegepast, zie bij '[enkele recente onderzoeken](#)' hieronder, rapport van PAN NL van 7 april 2025).

Zaadcoatings zijn nu vrij gangbaar in de akkerbouw.

Krimpend middelenpakket landbouw

Een van de belangrijkste redenen voor telers om ook te gaan kijken naar hoe te telen met minder gewasbeschermingsmiddelen, is het zogenaamde 'krimpende middelenpakket'.

Het aanbod van te gebruiken middelen voor bepaalde teelten wordt steeds kleiner. Middelen, waarvan de toelating verloopt, worden om allerlei redenen niet meer opnieuw voorgedragen voor toelating. Die verdwijnen daarmee uit de EU. Aanvragen voor nieuw ontwikkelde middelen worden soms niet in de EU ingediend om verschillende redenen, zoals de hoge kosten, de lange duur voordat een middel wordt toegelaten of een te beperkte markt. Dat laatste is het geval wanneer het om een 'kleine' teelt gaat, een gewas dat maar een kleine afzetmarkt kent.

Bij dit krimpende middelenpakket komen, nu nog succesvolle, teelten in de knel. Door de teeltwijze aan te passen en hier ervaringen mee op te doen, zoals via de in 2024 opgestelde experimenten-regeling van Fryslân, kunnen telers hier misschien al wat op voorsorteren.

Dit staat dan naast (en niet: in plaats van) de eerder genoemde ontwikkelingen en innovaties op het vlak van veredeling en ICM.

ONDERZOEK DOOR ANDERE PARTIJEN, ANDERSOORTIG ONDERZOEK

Er vindt doorlopend wetenschappelijk onderzoek plaats door andere partijen, zoals door wetenschappelijke instituten zelf, al dan niet in (landelijke of Europese) programma's.

Er vindt voorts onderzoek plaats in opdracht van partijen en instanties, zoals van maatschappelijke organisaties en van overheden.

Zo bestaat het landelijk meetnet voor waterkwaliteit uit structureel onderzoek naar specifieke verontreinigingen, in opdracht van overheden en drinkwaterbedrijven of waterschappen.

De NVWA voert onderzoek uit naar residuen van gbm op voedsel en voer. Het RIVM voert onderzoek uit in opdracht, zoals momenteel het langjarige onderzoek OBO II naar blootstellingsrisico's voor omwonenden bij lelieteelt en fruitteelt (zie verderop).

Ook worden vormen van community-based onderzoek gehanteerd door vooral ngo's (niet-gouvernementele organisaties), zoals in Nederland door Meten = Weten, of door Pesticide Action Network PAN. Daarin voeren burgers, niet-wetenschappers en/of (voormalig) wetenschappers samen onderzoek uit, soms op relatief grote schaal, gesteund door crowdfunding en particuliere fondsen.

BIOCIDEN, BESTRIJDINGSMIDDELEN, GIFTIGE STOFFEN IN HUISHOUDENS EN BEDRIJVEN

Naast bovengenoemde onderzoeken op het vlak van water, bodem, lucht en voedsel, wordt (wereldwijd) onderzoek gedaan naar giftige stoffen in huishoudens en bedrijven.

De groep bestrijdingsmiddelen en andere biociden is groot en vooral zeer divers. Dat geldt ook voor de branches en plekken waar ze worden verkocht of gebruikt.

De toelating van deze stoffen, middelen en toepassing van producten wordt gereguleerd door de EFSA (Europees) en de CTGB (in Nederland). De NVWA ziet toe op deze producten, middelen, kanalen, de toepassing en de eventuele import daarvan.

Voor sommige middelen zijn *verkoopverboden* in werking getreden, zoals vrij recent voor giftige bestrijdingsmiddelen bij overlast door

muizen, marters, ratten. Nieuwe producten staan hiervoor dan op de plank, zoals vangkooitjes en apparaatjes met (ultrasoon) geluid.

Overheden mogen in Nederland bij wet sinds 2016 geen chemische gewasbeschermingsmiddelen meer toepassen in de openbare ruimte. Zo wordt de eikenprocessierups nu te lijf gegaan met vogelhuisjes en soms met het aanbrengen van bepaalde aaltjes op eiken (met als nadeel dat aaltjes niet specifiek genoeg werken en daardoor ook andere rupssoorten bestrijden).

Soms verloopt verduurzaming via *branche-afspraken* hierover met specifieke bedrijfstakken en retailbedrijven. Zo werken tuincentra als branche aan duurzaamheid. Ze geven de consument informatie en adviseren over duurzame middelen of alternatieve methoden, ook als ze daarnaast gangbare

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

bestrijdingsmiddelen en producten blijven verkopen.

De stoffen worden verhandeld in veelsoortige producten via allerlei kanalen, zoals ook via de doe-het-zelf-branches, bouwmarkten, supermarkketen, outlet-winkels en online-kanalen. Het toezicht en de handhaving door NVWA wordt daarmee niet eenvoudiger.

Dat op dit punt van toezicht nog verbeteringen kunnen plaatsvinden, blijkt bijvoorbeeld uit het

onderzoek van PAN NL van 7 april 2025 (zie hierna 'Zeer giftige bestrijdingsmiddelen voor tuin en huis').

Een overzicht geven van al het onderzoek is ondoenlijk en niet het doel van dit achtergronddocument.

Hierna zijn slechts enkele *recente* onderzoeken opgenomen:

ENKELE RECENTE ONDERZOEKEN

- [‘Glyfosaat veroorzaakt kanker bij ratten, die genetisch veel op mensen lijken’ artikel in Trouw 11 juni 2025](#). Onkruidverdelger glyfosaat veroorzaakt kanker bij ratten. Die conclusie trekt een internationaal team van onderzoekers na jaren van proeven met een flinke groep dieren. Ze [publiceerden](#) hun bevindingen deze week in het wetenschappelijk tijdschrift **Environmental Health** (in het Engels). De maanden na publicatie zullen experts wereldwijd zich kritisch over de studie buigen.
- [Publicatie 26 PFAS-pesticiden](#) (juni 2025) van **Centrum voor Landbouw en Milieu CLM**. CLM onderzocht welke PFAS-pesticiden (herbiciden, insecticiden en fungiciden) momenteel gebruikt worden in de landbouw in Nederland. Hiermee hoopt CLM telers te informeren over welke pesticiden PFAS bevatten. De middelen zijn toegelaten door het CTGB.
- [Levend lab doet 'schokkende' ontdekking: bijengif maakt sloten levenloos - Omroep West](#), 21 mei 2025. **CLM-onderzoek op het Bio Science Park in Leiden**, stelt vast dat de neonicotinoïde thiacloprid in gangbare concentraties een

vernietigend effect op het leven in het water heeft. Uit het Leidse onderzoek blijkt dat ook lage concentraties van het middel - hoeveelheden die binnen Europese en Amerikaanse normen als veilig worden beschouwd - al kunnen leiden tot grote schade in sloten. Hoewel het middel sinds 2020 grotendeels verboden is binnen de EU, wordt het via zogenoemde 'noodonthefingen' soms nog wel gebruikt. Ook in de kassenteelt is het nog toegestaan. Residuen worden vooral gevonden op voedsel van buiten de EU. Producent Bayer noemt neonicotinoïden "essentieel voor voedselzekerheid" en benadrukt dat wereldwijd meerdere toezichthouders het gebruik van deze bestrijdingsmiddelen als veilig blijven beschouwen.

- [Zeer giftige bestrijdingsmiddelen voor huis en tuin: Pesticide Action Netwerk NL](#) (PAN-NL), 7 april 2025. Uit onderzoek van PAN-NL naar de verkoop van bestrijdingsmiddelen voor huis en tuin blijkt dat aan particulieren zeer giftige stoffen worden verkocht. *'De insecticiden die online of bij tuincentra te koop worden aangeboden zijn regelmatig geclassificeerd*

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

als hormoonverstorend, neurotoxisch of vallen zelfs onder de PFAS-pesticiden. Een deel ervan is vanwege de giftigheid voor de landbouw verboden, maar vreemd genoeg voor particulier -niet- professioneel- gebruik nog toegestaan. Om retailers, tuincentra en burgers te informeren welke insecticiden voor mens en natuur het meest schadelijk zijn, heeft PAN-NL een Zwarte lijst met 10 insecticiden opgesteld.'

- In het onderdeel Programma's en Kaders hierboven is al genoemd dat het **RIVM** in opdracht van het ministerie **OBOI** heeft opgestart, een langjarig onderzoek tot en met 2030 naar het blootstellingsrisico voor omwonenden bij fruitteelt en lilieteelt. De relatie met bepaalde neurologische aandoeningen, zoals ALS, Parkinson en meer, wordt hierin eveneens onderzocht. Ook de werking van cocktails van stoffen wordt in het onderzoek van het RIVM nu meegenomen.
- Recent verscheen een [onderzoek naar directe impact van neonicotinoïden op vogels](#). De *indirecte* impact van deze stoffen was al wel bekend. Nu gaat het om ook de *directe* werking daarvan. Het betreft een onderzoek van **Wageningen University & Research WUR samen met Vogelbescherming**. Een aantal (niet alle) neonicotinoïden is sinds 2019 Europees verboden voor toepassing in gbm in de landbouw vanwege de negatieve gevolgen op met name de bijenstand. Die stoffen mogen echter nog wel anders dan in de landbouw gebruikt worden, als biociden zoals in diermedicatie voor zowel bedrijfsmatig gehouden dieren als van huisdieren. Behalve dat die middelen een direct en indirect probleem vormen voor vogels (en eerder dus al voor de insectenstand zoals bijen) , zien we ze

ook in belangrijke mate terug als verontreiniging in het water (oppervlaktewater, grondwater).

- Recent verscheen een [literatuuronderzoek op Nature.com](#) van het **UK Centre for Ecology & Hydrology (UKCEH)** waarin de negatieve effecten van pesticiden op grote groepen niet-doelsoorten zijn onderzocht. Niet-doelsoorten: dit zijn soorten planten, dieren en schimmels waarop de middelen en hun toepassing niet primair gericht zijn of bedoeld & ontwikkeld zijn. Op basis van 1705 studies wereldwijd wordt geconcludeerd dat de impact van het gebruik van biociden en gbm op grote groepen niet-doelsoorten gelinkt moet worden aan groter biodiversiteitsverlies dan gedacht tot dan toe. Engelstalig.
- **SPRINT**: 2025 is het laatste jaar van dit in 11 landen lopende, langjarig en uitgebreide [onderzoeks- en procesproject met Europese HORIZON-ondersteuning](#). **Leadpartner is Wageningen University & Research WUR**. Ook Nederland, de Noordelijke kleischil van Fryslân en Groningen, is hierin opgenomen, specifiek de teelt van pootaardappelen. Het gaat om onderzoek naar onder andere de aanwezigheid van gbm, biociden en hun afbraakproducten in de lucht, het water, in mest, in mensen zelf alsmede in huisstof. Ook verspreidingspatronen van stoffen door de lucht zijn onderzocht. Die blijken soms anders te verlopen dan de modellen hanteren. Verder lopen er onderzoeken, en zijn al vele afgerond, aangaande effecten van stoffen op organismen, al dan niet 'doelsoorten'. Risico-factsheets per teeltsoort en per teeltgebied worden en zijn ontwikkeld. Uiteindelijk is in 13 teelten gekeken naar hoe met minder gbm en door een

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

meer integrale, systeem-benadering (Integrated Crop Management ICM) duurzamer geteeld kan gaan worden. Hiertoe zijn factsheets ontwikkeld. Continu verschijnen nieuwe onderzoeksresultaten uit deelnemende instituten. De ontwikkeling van praktische tools, en daarmee van handelingsperspectief voor belanghebbenden, vindt deels plaats via proces met stakeholders, zoals telers zelf. Uiteindelijk zal een en ander als advies en 'toolbox' bij de Europese Commissie neergelegd worden. De kennis en informatie alsmede vele 'tools' zijn echter nu al toegankelijk voor iedereen, burgers, boeren en andere belanghebbenden via de website. Engelstalig.

- **WUR onderzoek impactanalyse gbm in grondwaterbeschermingsgebieden.** In opdracht van het ministerie van

LNVN heeft Wageningen University & Research (WUR) een impactanalyse uitgevoerd, nadat ze eerder al een quickscan had uitgevoerd. De impactanalyse betreft een eventueel verbod op gewasbeschermingsmiddelen in grondwaterbeschermingsgebieden. De impactanalyse richt zich op

de economische aspecten daarvan. Een bericht van [groentennieuws.nl](https://www.groentennieuws.nl) [daarover is hier](#) te vinden, evenals het rapport van WUR. Er zijn drie verschillende beleidsopties voor het ministerie opgenomen. De minister zegt nu eerst met provincies hierover te willen overleggen.

ANDERE OVERHEDEN

ANDERE PROVINCIES, IPO, VNG, GEMEENTEN MBT. GBM (EN BIOCIDEN)

Ook andere overheden in Nederland oriënteren zich op een aanpak rond gewasbeschermingsmiddelen (in ieder geval) en / of biociden en gaan hiermee aan de slag.

De volgende opsomming is niet-limitatief:

- In **Gelderland** heeft het college van GS zeer recent het [verbod op niet-biologische bollenteelt in waterwingebieden](#) vastgesteld;
- Het college van GS van **Overijssel** heeft eind 2024 [een integraal gerichte aanpak](#) vastgesteld, met een beoogde doorwerking in de (aanpak van de) ambities en opgaven rond de Omgevingsvisie, KRW, grondwater,

'een gezonde en veilige leefomgeving waarin de milieucondities op orde zijn' en de natuuropgaven).

Doel van deze aanpak is om '(...) te (gaan) onderzoeken in welke mate de provincie (aanvullende) eisen [zou] moeten of kunnen stellen aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. (...)'. Onderdeel van het plan is een

'participatieplan' gericht op vrijwel alle stakeholders. Dat participatieplan is er '(...) om de aanwezige kennis en capaciteiten in de samenleving te benutten en vertalen in beleid en actie. Dit doen we door de omgeving constructief te betrekken in dit proces. (...) Door de omgeving vroegtijdig te betrekken, komen verschillende belangen en ideeën snel op tafel. Deze zijn daarmee onderdeel van het

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

besluitvormingsproces. Inwoners en belanghebbenden hebben (beter) zicht op hun deelname in dit besluitvormingsproces (...)'.

Vooraf heeft Overijssel zich onder andere bij Fryslân georiënteerd;

- **Noord-Holland** oriënteert zich momenteel op gewasbeschermingsmiddelen in relatie tot een gezonde leefomgeving. Dit aspect heeft haar bijzondere aandacht vanwege de maatschappelijke onrust over de gezondheids- en milieu-impact van de hoogovens van Tata Steel;
- In **Drenthe** liepen twee relevante sporen: 1) de Commissaris van de Koning heeft op verzoek de afgelopen jaren geïnitieerd en gefaciliteerd dat een dialoog tussen burgers en bollentelers tot stand kwam, zoals met rondetafelgesprekken en plenaire bijeenkomsten; 2) tegelijkertijd was vanuit het landelijke Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 de pilot [Duurzame Bollenteelt Drenthe](#) in uitvoering. In deze pilot werkten overheden, de telers en sector, teeltadviseurs en onderzoekers samen teneinde de bollenteelt structureel duurzamer te maken met een lage impact op het milieu. De [Noordelijke Rekenkamer](#) heeft beide Drentse trajecten doorgelicht. Met name de missende betrokkenheid van burgers in de organisatie van beide trajecten, in tegenstelling tot andere stakeholders, krijgt daarin kritiek (zie hierna bij Maatschappelijke onrust). Tenslotte heeft de **Afdeling Rechtsspraak van de Raad van State** april 2025 uitspraak gedaan inzake lelieteelt nabij Natura2000-gebied en de toepassing van gbm daarbij, een zaak die was aangespannen door Milieudefensie, waarbij hoger beroep was ingesteld. De Raad van State stelde die laatste in

het gelijk. Toepassing van gbm (bij lelieteelt) nabij Natura2000-gebied kan alleen wanneer een (natuur)vergunning is verleend of dat uit een voortoets blijkt dat die niet nodig is. De Raad van State wil dat er meer onderzoek wordt gedaan, maar sloot niet uit dat de middelen negatieve gevolgen kunnen hebben voor de natuur. Zolang dat nader onderzoek er niet is, is een natuurvergunning verplicht. [Drenthe wil nu](#) dat langjarig onderzoek oppakken met het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en het Interprovinciaal Overleg (IPO).;

- Omgevingsdienst **West-Holland** heeft dit voorjaar van 2025 een 'Handelingskader bodemonderzoek niet genormeerde Gewasbeschermingsmiddelen' opgesteld. Het betreft belangrijke aanpassingen in bodemonderzoek bij (voormalig) sierteeltland, waar nu andere functies worden ontwikkeld, zoals wonen. Het onderzoek op het standaard-stoffen-pakket voor Organochloor-bestrijdings-middelen volstaat niet meer, aldus de dienst. Men vraagt zich af of de resterende sporen van gbm in de bodem een risico vormen voor de gezondheid van de toekomstige bewoners. Daarbij worden onder meer PFAS-pesticiden genoemd. Om deze reden richt zich haar scope met name op humane risico's.
- Het **IPO** beraadt zich in de loop van 2025 op een eventuele, gezamenlijke integrale inzet om tot vermindering van de negatieve impact van bestrijdingsmiddelen te komen;
- Het **VNG** heeft zich tot de vaste Kamercommissie landbouw, natuur en voedselveiligheid gewend aangaande het gebruik van gbm in een [brief van 6 oktober 2023](#). Daarin kaart zij de

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

kwestie aan van een missend, duidelijk wetenschappelijk onderbouwd kader en landelijke (en generieke) regelgeving met betrekking tot spuitzonering om daarbij op een eenvoudige manier af te kunnen wijken van de standaard afstandsregels als de situatie zich daarvoor leent. Dit om tegemoet te kunnen komen aan haar taak om met name een leefbare omgeving te kunnen verzekeren bij intensieve teelten in de nabijheid van kwetsbare functies (zoals sportterreinen, zorglocaties, kinderopvang, wonen);

- In Fryslân zijn **enkele gemeenten** die planologische beperkingen hebben opgenomen voor specifiek sierteelt in het buitengebied. Dat betreft in ieder geval de gemeente **Opsterland**, waar sierteelt verboden is. De gemeente is van zins hierop te gaan handhaven, nadat ongeruste bewoners zich hadden geroerd tegen teeltplannen van een teler uit de gemeente Heerenveen. Daarnaast kent de gemeente **Ooststellingwerf** ook een verbod op sierteelt in haar buitengebied. Hoewel er wel een klacht was van burgers vanwege sierteelt nabij Makkinga, is niet bekend of Ooststellingwerf actief optreedt op basis van haar verbod. In die gemeente verschijnen voorjaar 2025 ook de nodige (nieuwe) sierteeltpercelen rond onder meer Oldeberkoop, Nijeberkoop, Tronde en Elsloo. Meestal gaat dit op pachtgrond van andere eigenaren, zoals van (tot voor kort) veehouders. [Gemeente De Fryske Marren](#) gaat werk maken van beperkingen aan de sierteelt, aldus het

bericht van 26 mei 2025. Daarbij worden de opties van spuitvrije zones en het reguleren van teelt nabij kwetsbare functies verder uitgewerkt de komende twee jaren. Percelen in Gaasterland zijn daar bekend voor sierteelt. In gemeente

Weststellingwerf besprak de raad op 16 juni 2025 een voorstel om verder werk te maken van beperken van sierteelt. [De stukken daarvan zijn hier](#) in te zien. Er vindt in deze gemeente sierteelt plaats rondom met name Boijl, maar ook op percelen op de lijn Boijl, Oosterstreek, Noordwolde, Vinkega, Steggerda, De Blesse.

- [Gemeenteraad van de Drentse gemeente Westerveld heeft 27 mei 2025](#) besloten nader juridisch onderzoek in te stellen. Ze wil bekijken of een teelvrije zone rond kwetsbare functies, zoals wonen, sport en scholen, in te stellen is. Daarnaast wil ze bekijken in hoeverre voor bepaalde gronden een verbod op sierteelt mogelijk is. Tenslotte zou kavelruil ook een instrument voor nader onderzoek zijn. Dit na een klemmend beroep van zo'n 500 artsen en 3000 andere handtekeningen, vanwege kennelijk relatief hoge aantallen neurodegeneratieve aandoeningen in de gemeente, ook onder jongere mensen, zoals ALS en Parkinson (zie ook bij Maatschappelijke Onrust hierna).

JURIDISCHE ONTWIKKELINGEN, JURISPRUDENTIE

We gaan hier niet in detail op in, in die zin dat slecht enkele recentere, juridische ontwikkelingen hieronder in grote lijnen genoemd worden.

Gedurende de uitvoeringsperiode van deze eerste twee jaren zijn diverse (bestuurs- en civiel-) rechtelijke uitspraken gedaan over het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen. Soms hielden deze rechtelijke uitspraken in dat bepaalde gbm niet meer mochten worden gebruikt en andere nog wel gedurende het teeltseizoen van dat moment. Van een aantal lopende zaken, ook enkele in Fryslân, is nog geen uitspraak gedaan.

Enerzijds zijn die zaken gerelateerd aan effecten van gbm op de *gezondheid en een gezonde leefomgeving*. Anderzijds is er de relatie met effecten van gbm op *Natura 2000-gebieden* bij afnemende biodiversiteit en soorten die bijzondere bescherming nodig hebben. Bij die laatste ging het om de afweging of er een vergunningplicht bestaat voor toepassing (spuiten) van gbm nabij N2000-gebieden.

Het draait in die gevallen steeds om de interpretatie van het begrip '**voorzorgsbeginsel**', dat als toetsingskader zijn basis heeft in het Europese Verdrag.

De Europese Commissie legt het 'voorzorgsbeginsel' als volgt uit: '*Het voorzorgsbeginsel is een benadering van risicomanagement waarbij, als een bepaald beleid of handeling mogelijk schade kan veroorzaken aan de bevolking of het milieu en indien er nog geen wetenschappelijke overeenkomst over de kwestie bestaat, het*

beleid of de actie in kwestie niet mag worden uitgevoerd.'³ De toepassing van het 'voorzorgsbeginsel' is evenwel aan enkele voorwaarden gebonden.

Het **ministerie van LVM** gaf in [haar brief van 19 november 2024](#) een toelichting op enkele van deze juridische uitspraken en op het begrip 'voorzorgsbeginsel'. In principe verwijst zij naar het lopende programma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 en naar het ingestelde onderzoek naar blootstellingsrisico's voor omwonenden van het RIVM (het al genoemde OBO II, loopt tot en met 2030). Ook wacht het ministerie af hoe jurisprudentie uitpakt in het geval van nadere behandeling in bodemprocedures. Civielrechtelijke uitspraken werden namelijk eerder gedaan in kort geding, waar niet voldoende tijd en diepgang bestaat voor een gedegen onderzoek en uitspraak door de rechter.

1. De **Rechtbank Noord-Nederland** deed 11 maart 2025 uitspraak over gebruik van gbm in lilieteelt in nabijheid van N2000-gebied. De zaak was aangespannen door Meten = Weten uit Westerveld tegen de provincie Drenthe door een handhavingsverzoek in te dienen. Daarbij ging ze in beroep tegen de beslissing van GS Drenthe op het bezwaarschrift. De conclusie van de Rechtbank Noord-Nederland is dat wel een natuurvergunning nodig is bij gebruik van gbm in nabijheid van N2000-gebied en GS een nieuwe beslissing op het handhavingsverzoek dient te nemen. [Zie hier de uitspraak.](#)

³ Zie op de website van de EU [Voorzorgsbeginsel](#)

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

Op 2 april 2025 deed de **Raad van State** (RvS) uitspraak op bovengenoemde zaak tussen het college van GS van Drenthe en Meten = Weten. De RvS heeft aangegeven dat er plicht bestaat om een natuurvergunning aan te vragen bij het toepassen van gbm in de nabijheid van N2000-gebieden, zolang schade aan soorten niet is uit te sluiten. Dit laatste zal uit een voortoets hierop namens de teler moeten blijken. [Hier vindt u de uitspraak.](#)

Belangrijke rechtelijke uitspraken op dit vlak, bijvoorbeeld vanuit lopende bodemprocedures, volgen naar verwachting later, wellicht pas in 2026 of later. Deze uitspraken zullen vermoedelijk consequenties gaan

hebben voor relevante situaties en lopende zaken in heel Nederland. Zie ook de eerder genoemde brief van het ministerie van LVVN van 19 november 2024;

2. Daarnaast spelen (rechts)zaken rond verontreinigende stoffen en biociden, waaronder PFAS, en daarmee PFAS-pesticiden.
3. Tenslotte deed **het Europees Hof van Justitie** uitspraak over de werkwijze van toelating door het CTGB. Het CTGB gaat onder druk van de uitspraak van het Europees Hof van Justitie [zijn werkwijze aanpassen](#). Zie hierover verder bij Programma's en Kaders, CTGB. Zie ook de eerder genoemde brief van het ministerie van LVVN van 19 november 2024.

MAATSCHAPPELIJK ONRUST, NGO'S, TELERS, MEDIA, NVWA EN GEMEENTEN

Onderstaande opsomming is relevant vanwege maatschappelijke zorgen van burgers, van maatschappelijke organisaties. Ook de sector (landbouw) treedt daarin actief op. De stukken richten zich op de praktische omgang met gbm en de kwaliteit van de leefomgeving:

- [Handleiking 'Nabuurchap bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen'](#) van het **Ministerie van LNV, 2023**;

- [Zorgen voor morgen, Bollenteelt Drenthe, Noordelijke Rekenkamer](#), april 2024

Kritisch rapport over de dialoog met de omwonenden en over de manier waarop Gedeputeerde Staten van Drenthe met hun ruimtelijke bevoegdheden omgaan. Belangrijke leerpunten: Bewoners willen serieus genomen worden en gehoord. Daarnaast zouden ze net als andere

partijen zitting moeten hebben in de structuur (stuurgroep) die hierin samen de richting zoekt en de stappen bepaalt;

- [Handleiding bestrijdingsmiddelen voor gemeenten van Natuur & Milieu en Urgenda](#), najaar 2024;
- (Handleiding bestrijdingsmiddelen voor provincies van Natuur & Milieu en Urgenda, *verwacht 2025*).
- Leidraad 'Agrarisch gebruik gewasbeschermingsmiddelen voor gemeenten', vanuit de sector (**LTO, LTO-Noord, ZLTO, LLTB, KAVB, NFO, Glastuinbouw NL**). [21 maart 2025 is deze Leidraad voor gemeenten verschenen](#). In deze [Leidraad](#) is veel informatie te vinden over alle (lopende) programma's en inspanningen, binnen, door en/of met de sector, om te komen tot weerbare teelten, geïntegreerde gewasteelt en tot het beperken van emissies van

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

gewasbeschermingsmiddelen. Op de LTO-website: *“Gemeenten hebben bij het opstellen van hun omgevingsplan aandacht voor agrarisch landgebruik, teelten en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Sommige gemeenten ervaren het zorgvuldig afwegen van belangen als een uitdaging mede ingegeven door maatschappelijke zorgen over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Positief is dat er aandacht is voor de agrarische sector, wel is het van belang dat gemeenten zich baseren op feiten bij het opnemen van besluiten in het omgevingsplan. Wat betreft het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is er een robuust Europees en nationaal wettelijk kader, waardoor er geen noodzaak of juridische grondslag is voor het opleggen van extra beperkingen via het omgevingsplan. Deze leidraad geeft nader uitleg hoe een en ander zit.”*

- [Nieuwsbericht van de NVWA](#) van 8 mei 2025: ‘Naleving toepassing gewasbeschermingsmiddelen opnieuw laag (resultaten van gerichte inspecties van januari tot en met oktober 2024) Uit 78 door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) uitgevoerde controles in 2024 blijkt dat de naleving van de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen door telers niet is verbeterd. De controles door de NVWA vonden plaats op het moment dat telers hun gewassen daadwerkelijk bespuiten. Hierbij blijkt dat 67% van geïnspecteerde telers de gewasbeschermingsmiddelen op de juiste manier toepassen. Dit is nagenoeg gelijk aan 2023 (68%), maar minder dan in 2022 (76%). De NVWA heeft bij 25 bedrijven overtredingen geconstateerd, waarbij 21 rapporten

van bevindingen zijn opgemaakt. Die leiden tot boetes of waarschuwingen in het geval van minder ernstige overtredingen. Gezien de risico's van het buiten het perceel terecht komen van middelen in het oppervlaktewater, natuur of leefomgeving vindt de NVWA de dalende naleving zorgelijk.’

- In Fryslân zijn de recente jaren enkele bijeenkomsten georganiseerd geweest door ongeruste burgers vanwege met name lelieteelt in hun nabijheid. Zoals in Opsterland (2024) en recent 6 maart 2025 in **Heerenveen**. Bij die laatste betreft het groepjes van ongeruste burgers die zich samen hebben georganiseerd rond deze bijeenkomst, afkomstig uit Oudemirdum, Heerenveen en Opsterland.
- Gemeente **Opsterland** is in 2025 overgegaan op handhaving van haar bepaling in het Omgevingsplan Buitengebied omtrent het verbod op lelieteelt ([artikel in de LC van 12 april 2025](#)).
- Daarnaast zijn ongeruste bewoners in actie gekomen tegen sierteelt in hun omgeving, in Fryslân. Zo heeft een groep ongeruste bewoners 2024 bij **Noordwolde** actie ondernomen richting een siergoed-teler uit Vledder (Drenthe) die plannen had voor sierteelt nabij een kwetsbare locatie bij Noordwolde. Na die bewonersactie zag de teler hiervan af. Onlangs ging het om een ongeruste burger in de buurt van **Boijl** vanwege de voorbereidingen voor een lieldveld nabij het N2000-gebied Drents Friese Wold, die hierover vragen stelde aan de provincie (en gemeente). In **Oudemirdum** is al langer een groepje ongeruste bewoners actief vanwege lelieteelt en de emissies in lucht en water, die die teelt daar ter plekke zou veroorzaken. Via een lokaal gevoerd gebiedsproces met land-eigenaren,

BIJLAGE II ACHTERGRONDDOCUMENT

Bijlage II bij de Tussenevaluatie van de uitvoering van het Initiatiefvoorstel Naar een schone en gezonde leefomgeving; afbouw gebruik van pesticiden in Fryslân over de eerste 2 jaren (medio 2023-2025)

pachter en bewoners, lijkt zich daar nu een oplossing voor te doen op kortere termijn.

- In **Zuid-West Drenthe** en landelijk ondertekenden recentelijk meer dan 500 artsen (huisartsen, kinderartsen, gynaecologen, neurologen, GGD-artsen) een verklaring van een huisarts. Die verklaring, met daarin een oproep aan de gemeente, heeft de huisarts dinsdag 27 mei 2025 overhandigd aan gemeente **Westerveld**. De huisarts was geschrokken van de relatief hoge aantallen gevallen van Parkinson, ALS en kanker in haar woon- en werkomgeving, ook onder jonge mensen. Zij legde de link met de aanwezige sierteelt direct rondom de dorpen, zoals de lelieteelt, tulpeneteelt, gladiolenteelt. In de verklaring staat onder meer: “Tot bewezen is dat de gbm (pesticiden / gif) niet schadelijk zijn, moet de gemeente het gebruik verbieden. Bij twijfel niet spuiten. Artsen worden opgeroepen om op te komen voor boeren en burgers (...)” [De gemeenteraad van Westerveld heeft 27 mei 2025 besloten](#) nader onderzoek te gaan verrichten naar juridische mogelijkheden om teelvrije zones te bepalen en meer. Zie ook bij ‘Andere overheden’.

- Ook [telers zelf zijn ongerust geworden](#), mede vanwege de rechtelijke uitspraken waardoor zij niet goed weten waar ze aan toe zijn. Daarnaast mist er naar hun inzicht te veel informatie in wat het grotere publiek over gbm verneemt.
- In de Volkskrant van 19 mei 2025 een ingezonden artikel van **freelance journalist Hidde Boersma**, met de titel [“Opinie: Bestrijdingsmiddelen zijn nog steeds nodig voor een gezond en duurzaam maai”](#). Boersma is microbioloog en een Nederlandse wetenschapsjournalist, essayist en documentairemaker die zich bezighoudt met landbouw, biotechnologie en bio-ethiek. Hij schrijft als freelance journalist onder andere voor de Volkskrant, de Groene Amsterdammer en de Correspondent. Hij is bekend van zijn kritische standpunten over voedselproductie, honger en armoede in relatie tot de inzet van moderne (landbouw)technologie en innovatie als oplossing. Ook publiceerde hij over de minder gunstige kanten van de biologische landbouw. Hij won [de Gouden Greep in 2016](#) voor zijn landbouw journalistiek.